

Hungária Könyvek.

Egy bibliofil könyvsorozat 1935–1948 között

A két világháború közötti korszak magyarországi könyvművészeti törekvéseinek egyik jelentős műhelye volt a *Hungária Nyomda*. Akkor már jelentős múltra tekintethetett vissza, a vállalat *Hungária Hírlapnyomda Rt.* néven 1873-ban alakult. Alapítója *Bródy Zsigmond* újságíró (1840–1906), a maga korában nagyon kedvelt és olvasott *Neues Pester Journal* főszerkesztője és tulajdonosa volt. Szédületes karriert futott be „a nagy kombinátor” – ahogyan *Mikszáth Kálmán* nevezte –, a Felsőház tagja lett, a közélet meghatározó szereplője, mérhetetlen vagyon ura, aki azonban jótékonyágáról is elhíresült. 1890-ben, ötvenedik születésnapján 100 000 koronás alapítványt hozott létre a sajtótámogatására, 1897-ben feleség emlékére megalapította a Szabolcs utcában a Bródy Adél Gyermekkórházat (jelenleg az Orvostovábbképző Egyetem egyik épülete), végrendeletében pedig 820 000 koronát hagyott különféle karitatív célokra. Az új nyomda legfontosabb célja a lap előállítás volt, de már a '80-as, '90-es években készültek plakátok és bérmunkában könyvek is az üzemben. Az officina 1887-ben költözött az akkor felépített házba a Váci körútra, a mai Bajcsy-Zsilinszky út 34-be. A kortársak csodálkoztak: minek megy Bródy a külvárosba? Nem is ment oda. Csakhamar az a környék lett a banknegyed, sorra épültek a részvénytársaságok hatalmat és erőt sugárzó központi irodaházai. A négyemeletes, ma is álló ház lett a dinamikus fejlődő Budapest első sajtópalotája, itt kapott helyet a nyomda, a kiadó, a szerkesztőség, az emeleteken lakások voltak, ahol a Bródy-család tagjai is laktak a két világháború közötti években. Az üzem technikai korszerűsítése a „régii” századfordulón kezdődött. 1914-ben tért át a vállalat a gépszedésre. Ugyanakkor – visszaemlékezések szerint – még az 1920-as évek elején is meglehetősen nagy rendtelenség volt a nyomdában, felszerelése is elavultnak tűnt – legalábbis az igényesebb üzemekkel, például a *Kner*-nyomdával összehasonlítva.

A nyomda történetében az 1920-as években új korszak kezdődött. A piaci lehetőségek beszűkültek, a német anyanyelvű polgárság – a *Neues Pester Journal* olvasója – eltűnt, asszimilálódott vagy a határokon túl maradt, így a lap 53 éves fennállás után 1925-ben megszűnt. A vállalat vezetését 1922-ben *Bródy László*, az alapító testvéreinek leszármazottja vette át. Bár nem volt képzett nyomdász – agráregyetemet végzett –, nagy ambícióval és jó gazdasági érzékkel kereste a nyomda lehetőségeit a megváltozott viszonyok között. Igényes, minőségi munkára törekedett, külföldi kiadóknak vállalt bérmunkát és e céloknak megfelelően korszerűsítette az üzem munkaszervezetét, új, jól képzett dolgozókat alkalmazott, olyan személyeket, akik ötletességükkel, találékonyságukkal pótolni tudták az elmaradt technikai beruházásokat. Olyan kiváló szakemberek dolgoztak az 1920-as, 1930-as években a Hungáriában, mint *Biró Miklós*, a *Magyar Grafika* című szakfolyóirat és az 1936-os *Nyomdászati Lexikon* szerkesztője vagy *Lengyel Lajos* tipográfus. A nyomda művészeti vezetője 1927-től *Kner Albert* volt, *Kner Imre* testvéröccse. Hatásköre meg-

lehetősen széles volt, a szűken vett művészeti feladatok ellátása mellett gyakorlatilag ő irányította a nyomdai termelés egész folyamatát. Bródy a szervezeti változtatásokon túl új üzletpolitikai célokat tűzött ki: a vállalkozást kiadóvá kívánta fejleszteni. Az 1930-as évek elejétől ifjúsági műveket, Donászy Ferenc, Cooper regényeit adta ki a Hungária, de csakhamar szépirodalmi munkák – többek között Füst Milán, Szép Ernő írásai – kiadására is vállalkozott.

A nyomda az 1930-as évek közepén indította meg *Hungária Könyvek* elnevezésű bibliofil sorozatát. Az 1935–1948 között megjelentetett 13 mű 14 kiadása (az egyik kötet angolul is napvilágot látott) a hazai könyvművészet XX. századi történetében is jelentős helyet vívott ki az officinának. Mi ösztönözte Bródyt a bibliofil vállalkozás megindítására? A közvetlen ösztönzést – felesége visszaemlékezése szerint (*Visszaemlékező Bródy-Maróti Dóra*. In: *A Könyv*, 1989. 3. sz.) – Kner Alberttől kapta. Ő javasolta a sorozat megindítását. A közvetett hatások között is kimutatható a Kner-család szerepe. Bródy László és Kner Imre barátok voltak, egymást kölcsönösen becsülték és tisztelték. Fennmaradt levelek tanúsága mellett egy különleges könyv is bizonyíték erre. Bródy 1928-ban Kner Imrét kérte meg, hogy mindössze egyetlen példányban készítsen válogatást Ady verseiből. A *könyvremek – Bródy-Maróti Dorottya Ady-könyve* címmel – az alábbi kolumnával jelent meg: „Ezt a könyvet szeretett felesége Bródy-Maróti Dorottya részére egyetlen példányban nyomtatta dr. Bródy László 1928. év karácsonyára. Kner Izidor könyvnyomató műhelyében, Gyomán, valódi kézzel merített papírra, Bodoni antikvából szedve.” Gáláns ajándék; nyomdatulajdonos férj csak akkor fordul más műhelyhez, ha meglepetést akar szerezni, és ha biztos abban, hogy jobb minőséget, szebb kiadványt kap, mint amire a saját nyomdája képes. Ez utóbbinak a beismerése csak barátok között képzelhető el. A Gyoma és Budapest közötti baráti kapcsolatok további elmélyülését jelentette, hogy Kner Imre és Kner Albert unokaöccse, *Haiman György* a Hungária Nyomdában töltötte tanulóiidejét, majd 1936-tól maga is a nyomda munkatársa lett.

A feleség, *Bródy-Maróti Dóra* (keresztnevének ezt a rövidebb formáját használta mint művész) volt egyébként a két Kner mellett a harmadik inspirátor. *Maróti Géza* szobrász, építész lánya volt, apja irányította első lépéseit a képzőművészetek világában. Az Atelier szakiskolában belsőépítész diplomát szerzett, ám könyvtervezőként működött és vált ismertté hosszú élete során (1985-ben halt meg 86 éves korában). A sorozat köteteinek tekintélyes részét ő tervezte, és minden szempontból összefogta, irányította a vállalkozást. *Visszaemlékezése* szerint a Hungária Könyvek kereskedelmi forgalomba nem kerültek, viszonylag magas, 1000–1200 példányban jelentek meg, és a nyomda tiszteletpéldányként üzletfeleinek, barátainak ajándékba adta. „Mind-egyik számozott példány volt, ezeket a kartotékokat magam vezettem, így aztán évről évre mindenki ugyanazt a számú könyvet kapta” – emlékezett. Annyit szükséges ehhez hozzátenni, hogy voltak számozatlan példányok is, ezeket a könyvkereskedelem értékesítette. Azonos személynek valóban azonos számozású és névre szóló példányokat juttattak; 1980-ban az egyik könyvárverésen például *Domanovszky Sándor* történészprofesszor hagyatékából tizenkét kötet került kalapács alá (mindössze az utolsó, a 13. hiányzott): az első kötet kivételével ezek az 51-es számúak voltak.

A Hungária Könyvek összetartozását nem a tematikai, tartalmi kapcsolat jelentette, bár bizonyos művelődéstörténeti, azon belül könyv- és nyomdászattörténeti jelleg vitathatatlanul érvényesült. Az egyes kötetek azonos méretben, 240×195 mm-es

formában jelentek meg. A gondos tipográfia, a minőségi szedés, a különleges papír, az illusztrációk, a tetszetős kötés – több kötet kötéstervét egyébként egy újabb Kner, Imre és Albert testvére, *Erzsébet* készítette – és a gondos nyomás tették együttesen a sorozatot a kor jelentős könyvművészeti vállalkozásává. Mindegyik kötetnek volt valamilyen sajátossága, amely kötődött a tartalomhoz: láthatóan arra törekedtek a tervezők, hogy a tartalom és a forma tipográfiai egységét teremtsék meg. A tomosok évente követték egymást, mindössze 1944 tragikus napjaiban és 1947-ben nem jelent meg új könyv a sorozatban.

Az első két kötet modern szerző műve volt, kortárs magyar szépirodalom. 1935-ben *Karinthy Frigyes Barabbás* című novellájával indult a sorozat. A rövid, mindössze 18 lapos nyomtatvány fametszeteit Maróti Géza készítette, tipográfusa Kner Albert volt. A novella kiadásának ötlete Bródy-Maróti Dórától származott, Karinthy írása egyik kedvence volt. Ő ragaszkodott ahhoz is, hogy az új sorozat első darabját édesapja illusztrálja. Még ugyanebben az évben jelent meg a második kötet, *Márai Sándor Naptárcseréje*, melyet *Szegedi-Szűts István* rajzai díszítettek. Kötéstervét Kner Erzsébet készítette. A kötet elnyerte a Magyar Bibliophil Társaság kitüntető oklevelét mint az esztendő egyik legszebb könyve.

1936-ban jelent meg a harmadik kötet, *A halál himnusza*. Több szempontból is kiemelkedik ez a könyv a sorozat többi kötete közül. Bródy-Maróti Dóra egy társasági összejövetelen *Beregi Oszkár*, a neves színész előadásában hallotta a Példák könyvében található haláltáncéneket. Azonnal eldöntötte, hogy ez lesz a következő bibliofil kiadványa a Hungáriának. A kódexet 1510 körül *Ráskai Lea* és két ismeretlen személy másolta. Bródy-Maróti Dóra elhatározta, hogy újra leírja – a gótikus jellegű kézíratra emlékeztető betűkkel – a szöveget. Ezt fényképezték ólomlemezre, majd Kner Albert ólomba véste. Ő metszette a színes dúcokat is, ezeket minden színhez külön kellett elkészíteni. Technikai bravúr volt, ahogyan a XX. századi scriptor visszaemlékezett: „ugyanazt a technikát próbáltuk meg alkalmazni, amivel a Gutenberget megelőző korszak nyomdászai dolgoztak, azzal a különbséggel, hogy ők fába metszték a képeiket, szövegeiket, mi pedig ólomba.” A korabeli kritika egyöntetű lelkesedéssel üdvözölte a könyvet.

Az 1937-es kötet néprajzi volt, *Ortutay Gyula Bátorligeti mesék* című gyűjtése, *Fedics Mihály* ajkáról. A kötet nyolc színes fametszetes illusztrációját *Buday György* készítette, Haiman György javaslatára. Következő darabja a sorozatnak 1938-ban az *Adasséke levél. Régi és újmagyar szerelmes levelek 1528–1938* volt, *Bisztrai Farkas Ferenc* szerkesztette, *Illyés Gyula* írta az előszót. Tipográfiai megformálását Haiman György végezte. Mint visszaemlékezésében mondta: „Amikor rám bízta a tervezést, az az ötletem támadt, hogy a levelek korának megfelelő tipográfiai emlékekkel kellene díszíteni a könyvet. Korabeli könyvekből gyűjtöttem a munka során felhasználható fejléceket és záródíszeket. Az eredeti díszekről készült fotók alapján egy akkor még élő kiváló fametsző, Korda György új fametszeteket készített, tehát nem reprodukáltattuk, nem klisékről, hanem eredeti fametszetekről nyomtattuk.” (*Erdész Ádám: Tervező, kutató, tanító. Haiman György munkásságáról*. Békéscsaba–Gyomaendrőd, 1992.) Haiman György később ettől a munkájától számította könyv- és nyomdászattörténeti érdeklődésének, illetve ilyen jellegű kutatásainak kezdetét.

A hatodik kötet *Kolb Jenő* munkája, a *Régi játékkártyák* volt. 1939-ben jelent meg. A következő évben angol nyelvű változata is készült a munkának, ennek célja Bródy-Maróti Dóra emlékezése szerint az volt, hogy az Amerikába távozó Kner

Albert tengerentúli beilleszkedését megkönnyítsék, mintegy „névjege” legyen a könyv. A 80 színes fametszet dűcát Kner Albert véste, ő készítette a kötet tipográfiai tervét is. Az érdekes művelődéstörténeti kiadvány az egyik legszebb volt a Hungária Könyvek között.

Fitz József volt a szerzője a hetedik Hungária Könyvnek. A jeles könyvtörténész *Gutenberg* című tanulmányát a könyvnyomtatás feltalálásának ötszázadik évfordulója alkalmából 1940-ben jelentette meg a nyomda. A Diósgyőri Papírgyár külön készített papírára nyomták a könyvet Bródy-Maróti Dóra tipográfiai tervei szerint. Külön illusztrációk nem készültek hozzá, viszont számos hasonmást tartalmaz a könyv, ezek közül kiemelkedik a 42 soros Biblia egyik lapjának 1:1 méretarányú színes reprodukciója. Kötéstábláját Kner Erzsébet tervezte.

A sorozat 1941. évi nyolcadik kötete ismét művelődéstörténeti jellegű volt. *Rudolf Koch* német szerző munkája, a *Jelek könyve Szentkúty Pál* fordításában, *Lengyel Lajos* tipografizálásában és kötéstervében látott napvilágot. Érdekes ellentét feszül a groteszk betűk modern és a szimbólumok, jelek archaikus formája között.

A következő évben hagyta el a sajtót a sorozat kilencedik kötete, a *Tíz írás a nyomdászatról* című gyűjteményes munka. Ezzel a kiadvánnyal ünnepelte a nyomda fennállásának hetvenedik évfordulóját. Bródy-Maróti Dóra tervezte a könyvet, melynek tanulmányait a kor neves szakemberei – Fitz József, Szentkúty Pál, *Kozma Lajos*, *Durand Félix*, *Ferdinandy Gejza*, Bródy László, Haiman-Kner György (Haiman György egy időben ezzel a kettős névformával is kifejezésre juttatta családi és tipográfusi gyökereit), *Boér Pál*, *Magyary István*, Kner Imre – írták, nemcsak a nyomdászat múltjáról, de jelenéről is.

A tizedik – és a háború alatti utolsó – kötet *Csokonai Vitéz Mihály Dorottyája* volt 1943-ban. Fametszetes illusztrációt *Divéky József* készítette, aki akkoriban tért haza Svájcából. A művészt Bródy-Maróti Dóra bízta meg a munkával, akinek visszatérését kétségtelenül megkönnyítette a feladat.

A sorozatból 1944-ben nem jelent meg kötet, a tizenegyedik 1945-ben látott napvilágot. Mi más lett volna, mint *Az özönvíz*, vagyis a Biblia része *Károli Gáspár* fordításában, *Berény Róbert* illusztrációival. 1946-ban *Madách Imre* komédiája. *A civilizátor* hagyta el a sajtót *Győry Miklós* rajzaival. A Hungária Könyvek utolsó, tizenharmadik kötete Fitz József munkája volt, *A magyar nyomdászat 1848–1849*, amely a centenárium évében, 1948-ban jutott el az olvasókhoz és a gyűjtőkhöz. Tipográfusa Bródy-Maróti Dóra volt. A kötet kolofonjában olvasható, hogy ezzel a könyvvel ünnepelte a nyomda alapításának 75. évfordulóját. Utólag azt is hozzátehetjük: gyakorlatilag az utolsó Hungária-kiadványok egyike volt Fitz József könyve. 1948. március 25-én ugyanis államosították a Bródyak vállalatát.

A Hungária Nyomda működésének utolsó időszakában vált igényes kiadványokat megjelentető műhellyé, főleg a Hungária Könyvek révén. A sorozat könyvművészeti értékét elsősorban Bródy-Maróti Dóra szakmaszeretete és felkészültsége biztosította. Mindegyik kötet egyéniség volt, valamiben különbözött a másiktól. Természetesen akad közöttük olyan, amelyek kevésbé sikerült, nem minden elemében valósult meg a tipográfiai egység. Többször modorosnak tűnő megoldásokat választottak, például néhány könyvnél az új bekezdések nem különülnek el, az ún. tompa behúzás zavarja az olvasást, a groteszk betűtípus nincs minden esetben összhangban a szöveggel. Általában azok a könyvek tűnnek könyvművészeti szempontból némileg elavultnak, amelyek túlzottan korukhoz kötődnek, a '30-as évek mo-

dem tipográfiai elveinek jegyében születtek. De ezek az apróságok semmit sem vonnak le a sorozat egészének művészi értékéből, könyvművészeti jelentőségéből. A Hungária Könyvek folytatta, helyenként kiteljesítette és gazdagította a XX. század elején elkezdődött, leginkább Kner Imre nevéhez kapcsolható könyvművészeti törekvéseket. A megjelent 13+1 kötet egyik legértékesebb emléke a múlt század első fele bibliofil törekvéseinek, ma is tanulsággal szolgálhatnak a sorozat egyes darabjai a tipográfusoknak és a könyvművészet kedvelőinek.

Pogány György

„Nemzeti kultúránk nyolcvan százaléka a könyvekben van”

Herczeg Ferenc és a könyvek

Tíz novelláskötet, harminc regény, huszonöt színmű, öt tanulmánykötet, összesen kb. 12 000 lap, három sorozat életműkiadás, ötvennégy év aktív irodalmi tevékenység – ez Herczeg Ferenc (1863–1954) írói munkássága számokban. A Horthy-rendszerben egyfajta „írófejedelemnek” számított – természetesen inkább politikai beállítottsága, rendszerhűsége nem pedig irodalmi tevékenysége miatt. Több város díszpolgára volt, tiszteletbeli doktor, az Akadémia tagja. A megindulástól 1944-ig, vagyis 50 évig szerkesztette az *Uj Idők* című folyóiratot, amely természetesen a Singer és Wolfner kiadónál jelent meg, mint ahogy Herczeg összes munkája. „Minden önmagát becsülő író csak egy kiadónál jelenteti meg munkáit” – szokta idézgetni Renant. E tanulmányban Herczeg Ferencet, az olvasó és könyvgyűjtő embert vesszük szemügyre.

„Az iskolát nem szerettem, első fejedelmi ajándékát azonban, az írást-olvasást lelkesen megbecsültem.” – írja elemista önmagáról a visszaemlékezéseiben. Apja könyvtárában kutakodva már hatéves korában komoly műveket vehetett a kezébe. Az első egy háromkötetes útleírás volt: *Reise der Fregatte Novara um die Erde* (A Novara fregatt útja a Föld körül). „Száras, tudományos modorban megírt mű, végigolvasnom ma súlyos robotmunka lenne...” – emlékezik vissza, de akkor lázas buzgalommal olvasta végig a rengeteg fóliánst.

Persze azon, hogy a könyv német nyelvű volt, nem kell csodálkozni: a délvidéki svábok, mint Herczeg szülei is, tüzes magyarok voltak (arrafelé Herczeg születésekor is 1848 szelleme lebegett mindenhol), de úgy tartották, hogy „a hazájáért meghal az ember, de nyelvet nem tanul”. Viszonylag tehetős ember lévén, Herzog Ferenc patikus tekintélyes könyvtárat szedett össze. A német, olasz, francia és angol remekírókon kívül főleg történelmi, természettudományi és útleíró műveket gyűjtött, természetesen mindent németül. Megvolt ott Shakespeare, Byron, Dickens, id. Dumas, George Sand vagy éppen Jules Verne, a németek közül Wielandtól kezdve Goethén és Schilleren keresztül egészen Lenauig és Heinéig a „klasszikus” írók megannyi műve. De gazdag sorozata volt itt a különböző korokbeli emlékiratoknak,

Casanovától a magyar forradalomról szólóig. Többnyire az 1850-es évekből való, szép kötésű stuttgarti és hamburgi kiadások voltak.

Mindezekből tehát bőséggel válogathatott a leendő író. Az említett útleírás után jött Orlando Ariosto Furioso című eposza, Cervantes Don Quijotéja (Heine előszavával), utána Renan: Jézus élete – a Biblia csak sokkal később. „Édesapám könyvtára, melyet nem tartottak zár alatt, valóságos olvasódühöt fejlesztett bennem. Magam csentem ki taláломra az olvasmányaimat, az ifjúsági iratokat utáltam, igaz, hogy akkoriban tolakodó módon érvényesült bennük az oktató és nevelő tendencia.” – írja.

A gimnáziumot több helyen végezte: a helyi szokás szerint, hogy megtanuljon magyarul, szülei először Temesvárra, majd Szegedre küldték. Ez a város volt az, ahol rákapott a magyar könyvekre. Ahogy írja, gondolkozni is itt kezdett magyarul. Eleinte az akkor igen elterjedt ponyvahistóriákat olvasta, főleg Tatár Pétert, aztán Cooper indiántörténeteit, de ez csak addig tartott, amíg „fölkelt előttem Jókai csillaga... Egy magyar nábob volt az első Jókai-könyvem. Szent részegséggel, mint a baccháns Dionüszosz ligetében, úgy botorkáltam Jókai csodakertjében. Életem egyszerre forró és színes lett. Meg voltam róla győződve, hogy a költő közt és köztem valami személyes kapcsolat létesült. Senki úgy nem értheti mint én. Egy nemes, hatalmas, bölcs baráttra tettem szert, aki védően terjeszti kezét az én éretlenségem fölé, és aki mélységet és méltóságot ad az iskolásfiú életének.”

Egy későbbi cikkében pedig így ír Jókai műveiről: „Jókai Mór ... a regényeiben megőrizte a szabadságharc és az abszolutizmus egész Magyarországot, az összes magyarokat, a személynöktől a vármegyei hajdúig, a magyar nábobtól a futóbetyárig. Ha az ország váratlanul eltűnne a föld színéről, Jókai könyveinek Noé bárkájából rekonstruálni lehetne a teljes magyar glóbuszt.” (Uj Idők 1940. I. 640.)

Ezekből a sorokból is látható, hogy Herczeg mennyire Jókait, illetve később Mikszáthot érezte elődjének, írói példaképének. Befutott szerzőként egyébként jó barátságba került mindkettőjükkel. Mikszáthot említi egyébként később is, amikor a századvég három nagy „államférfiáról” beszél (itt ezt azokra a kimagasló alkotóképességű férfiakra érti, akik sokkal többet tesznek Magyarországotért, mint a politikusok): a festő Benczúr Gyuláról, Mikszáthról és Herman Ottóról. A magyar ősfoglalkozások köréből című munka szerzőjéről. Nyilván ezek a könyvek is ott sorakoztak a könyvespolcán.

Apja halála után bátyjával megosztottak a családi könyvtáron. Herczegnek jutott az összes szépirodalom, de megszerezte a Novara-könyvet is mint első olvasmányát. Ehhez jött még a nagyapja gyűjteménye: ő a világirodalom nagy eposzaait szedte össze. Később, amikor már saját lakása volt, és szégyellte a csupa német könyvből álló könyvtárat, kezdte el tulajdonképpen a magyar könyvek gyűjtését. Megvette egy sorozatban a nagy magyar írók munkáit Zrínyitől Mikszáthig. Később is szívesen vásárolta a nagy gyűjteményes munkákat. Ugyancsak beszerezte azokat a könyveket, amelyek egy író számára nélkülözhetetlenek: lexikonokat, nyelvtörténeti szótárakat stb.

Mivel egy időben saját jachtja volt az Adrián (ebben benne volt az első olvasmány hatása is), sok tengerészeti kézikönyvet és a vizek élővilágáról szóló könyvet is megvett. Több történelmi regényt is írt az idők során, az ezekhez felhasznált szakmunkák, illetve a korabeli irodalom is megtalálható a könyvei közt. De

kisebb műveihez is gyakran gyűjtött irodalmat. Pl. a Balatoni rege című színműve után külön cikkben válaszolt egy kritikusnak, aki kifogásolta a Sió nevű balatoni sellő szerepeltetését: szakirodalmi példákkal igazolta, hogy a magyar mitológiában – ha kevés számban is, – vannak vízi lények.

Különleges gyűjtőköre mindezek ellenére nemigen volt, ámbár a kezébe kerülő színműveket – mint írja – „válogatás nélkül” megszerezte magának. Könyvtárát mégis úgy szerette jellemezni, hogy „nem egységes terv” szerint alakult ki, hanem rajta „kívül eső erők hordták össze, mint vadvíz a kavicsot.” 1902-ben így válaszol Gyalui Farkasnak, aki a legkedvesebb könyveiről kérdezi: „Regényeket és elbeszéléseket csak akkor olvasok, ha muszáj. Ha a szórakozásomat keresem, akkor ma történelmi munkákat, legszívesebben azonban emlékiratokat olvasok. Az utóbbiak közül szeretem a katonák, kalandorok és művészek feljegyzéseit, a politikusokét azonban nem, mivel úgy találom, hogy ezek mindig elfogultak.”

1909. november 7-én adták át Budapesten a Petőfi-házat. Herczeg, mint a Petőfi Társaság tagja, jelentős szerepet vállalt ennek megszervezésében, anyagának összegyűjtésében, és ezalatt a saját könyvtára is gyarapodott nem kevés Petőfi-anyaggal, pl. az első kiadásaiival, műveinek fordításaival és természetesen a róla szóló irodalommal. Mindezeket fel is használta később: Petőfiről egyfelvonásost, Szendrey Júliáról drámát írt.

1923-ban jelent meg A fogyó hold című történelmi regénye, amely a török időkben játszódik. Az ehhez szükséges anyagot főleg Takáts Sándor tudományos műveiből vette. A regény egyik szereplője pedig egy nagy tudású deák, aki a végvári katonaelet rajongója, s akinek Takáts Sándor a neve... A tudós jó néven vette a tréfát, ő valóban a törökkori Buda, a végvárak szerelmese volt, s ezek után valamennyi újonnan megjelent könyvét díszes kötésben küldte el Herczegnek.

Természetesen igyekezett megszerezni saját műveinek idegen nyelvű fordításait is. Büszkén írja, hogy az annyit szidott korai művéből, A Gyurkovics lányok című novellafüzérből tizenegy különböző nyelvű fordítás sorakozik a polcán. Sőt németre és svédre két alkalommal is lefordították.

A magyar könyvnapokról mint a könyv ünnepéről, így írt „A magyarságnak ma egyetlen reális erőforrása van: az akarat és a képesség, hogy önálló kultúreltet éljen... a jó könyv pótolja nálunk a tankokat és repülőket, a könyv vonja és védi meg a kulturális határokat. Ez végez diplomáciai szolgálatot is, midőn világszerte ismertté teszi a magyar nevet és jóbarátokat szerez neki.” (Uj Idők 1930. I. 582.)

Végezetül pedig egy vallomást hadd idézzek tőle – attól a Herczegtől, akit „szenvtelen”, „hűvös” stílusú írónak tartottak. Ha a könyvekről volt szó Herczeg Ferenc igazán nem volt hűvös:

„Könyvek, könyvek! A könyvekben van az élet szépsége és igazsága. Sőt az élet igazi tartalma is a könyvekben van. Ami a valóságban történik az csupa véletlen, csupa elhibázott, abba hagyott kontárkodás. A valóságban nincs jelen, csak múlt és jövő, a múlt pedig csak az emlékezésben, a jövő csak a reménykedésben él. A valóság tele van köddel, a könyv tele van valósággal. Jelentőség, értelem, mélység csak a könyvben van. Hová lennének könyvek nélkül?”